

БІБЛІОГРАФІЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

ГЕОГРАФ, КРАЄЗНАВЕЦЬ, ОСВІТЯНИН УКРАЇНИ

(пам'яті М. Ю. Костиці 1942–2014)

Микола Юхимович Костиця народився 20 вересня 1942 р. у м. Житомирі в сім'ї службовця та належав до того покоління, яке називають «діти війни». Повоєнне напівголодне дитинство, школа і... любов до футболу. Успішно закінчив житомирську середню школу № 14, де завдяки вчителю географії визначив свій майбутній фах.

У 1961 р. М. Костиця — студент географічного факультету Київського державного (нині — національний) університету ім. Т. Шевченка.

Студентські роки були насичені подорожами під час навчальних і виробничих практик у Поволжя, Середню Азію, на Кавказ та разом з будівельними загонами у казахстанських степах і тюменській тайзі. А напрями наукових захоплень формувалися на кафедрі економічної географії факультету під керівництвом одного з фундаторів української економіко-географічної школи професора О. Т. Діброви. У ті часи географічний факультет відзначався складом викладачів, серед яких були відомі вчені, зокрема професори Н. Б. Вернандер, Д. І. Богорад, П. К. Заморій, О. М. Маринич, В. П. Попов.

По закінченні університету в 1966 р. М. Ю. Костиця успішно захистив дипломну роботу на тему «Територіальна структура промислового комплексу Київської області». Перші кроки його

становлення як краєзнавця припадають на початок педагогічної діяльності, коли М. Костриця вчителював у с. Хижники Старокостянтинівського району Хмельницької області та друкував статті краєзнавчої тематики, з проблем охорони природи, розповіді про видатних земляків та на екскурсійно-туристичну тематику в районній газеті «Світло Жовтня».

Як заступник директора школи з виховної роботи М. Ю. Костриця часто організовував туристичні пізнавальні подорожі рідним краєм. У ці роки він не лише знайомив своїх вихованців зі світом ландшафтів, пам'ятними місцями визвольних битв українського народу, красою архітектури, а й сам захопився їх вивченням. Ним був підготовлений посібник для учнів «Географія Хмельницької області», який, на жаль, побачив світ лише за часів незалежної України. Всього за період вчителювання в с. Хижники у згаданій газеті було надруковано 14 статей і нарисів, а в 1969 р. у журналі «Україна» вийшов його полемічний нарис «Краса України – Поділля».

На новий рівень розробки теорії та методології краєзнавства М. Ю. Костриця вийшов після повернення до Житомира (1971 р.), де він працював методистом обласної дитячої екскурсійно-туристичної станції. Цей період також відзначився низкою краєзнавчих досліджень, публікацією путівників, відкриттям в обласній газеті «Радянська Житомирщина» щотижневої краєзнавчої сторінки «Край рідний».

У 1976 р. М. Ю. Костриця переїздить до Києва, де заочно навчається в аспірантурі на кафедрі соціальної й економічної географії Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького (нині — Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова) у професора Л. Корецького і водночас завідує кабінетом географії Київського обласного інституту удосконалення вчителів.

Паралельно з дослідженням краєзнавства і туризму, вивченням відомих і забутих сторінок життя видатних земляків М. Ю. Костриця займався науковою розробкою теоретичних і практичних засад формування промислових територіальних комплексів у слабо урбанізованих регіонах України, зокрема Волинського Полісся, керував студентськими економіко-географічними експедиціями як в Україні, так і на теренах колишнього СРСР. Наукові та практичні результати були покладені в основу дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю

«Економічна географія» на тему «Західно-Поліський промисловий комплекс УРСР (економіко-географічні дослідження структури і проблеми розвитку)», яку М. Ю. Костриця успішно захистив у 1989 р. на вченій раді при Ленінградському державному педагогічному університеті ім. О. І. Герцена. У цей же «київський» період він докладав чимало зусиль для удосконалення географічної освіти, географічного краєзнавства та туристсько-краєзнавчої роботи в Україні. Саме цьому присвячені праці, які вийшли друком під час його роботи у Києві: «Вчитель, вихователь, наставник» (К., 1980), «Природничі і виробничі комплекси» (К., 1982), «Практикум з географічного краєзнавства» (К., 1979), «Туристсько-краєзнавча робота в школі» (К., 1985) та ін.

У 1986 р. М. Ю. Костриця повернув до рідного Житомира, де і прожив у батьківській хаті до останніх днів свого життя. Ці роки виявилися досить насиченими та плідними. Тут він працював на різних посадах в обласному інституті удосконалення вчителів, пройшовши шлях від методиста до завідувача кафедри методики природничо-математичних дисциплін. У цей же час разом із науково-викладацькою роботою спрямовував свою діяльність на відродження історичного краєзнавства та зростання духовності населення рідного краю.

Микола Юхимович Костриця ініціював відновлення у 1990 р. Товариства дослідників Волині (далі — ТДВ), утвореного у 1900 р., як Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині; в 1993 р. був обраний його президентом і водночас відповідальним редактором наукового збірника «Велика Волинь».

Цікава історія створення ТДВ. Ідею об'єднання краєзнавців Волині взяли на себе фольклорист, етнограф і літературознавець М. І. Коробка (1872–1922) та археолог С. С. Гамченко (1860–1934). Ініціативною групою був розроблений проект статуту Товариства, в якому передбачалися чотири секції, виборна рада, архів, бібліотека та музей.

Перше організаційне засідання ТДВ відбулося 2 грудня 1900 р. Протягом двадцяти років воно проводило активну краєзнавчу роботу у багатьох напрямках, зокрема природничих, економічних, етнографічних та історичних наук. За цей час було видано чотирнадцять томів «Трудов Общества Исследователей Волыни», останній побачив світ у 1920 р. На 1 січня 1914 р. до складу ТДВ входили 193 дійсні члени

та 22 почесні. Серед почесних членів у різні роки були відомі вчені, письменники, громадські діячі: К. А. Тімірязев, А. Ю. Кримський, В. Г. Короленко та ін. Відзначимо, що демократичний за своїм характером краєзнавчий рух «не вписався» в тоталітарну систему та після 1920 р. ТДВ фактично припинило свою роботу.

Лише через сім десятиліть, у 1990 р. завдяки групі активістів-краєзнавців у Житомирі відбулося друге народження ТДВ. Ініціатором і натхненником цього відродження став саме М. Ю. Костриця. На знак того, що нове товариство є спадкоємцем, нумерація випусків праць «Великої Волині» була продовжена, і в 1994 р. побачив світ п'ятнадцятий том праць Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині (сьогодні їх кількість сягає за п'ятдесят). До 100-річчя заснування ТДВ вийшла праця М. Ю. Костриці «Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті» (2001).

Феномен небувалого краєзнавчого розвитку на Правобережній Україні з початку 90-х років ХХ ст. значною мірою завдячує М. Ю. Костриці. Саме йому вдалося об'єднати краєзнавчі осередки Житомирщини, Волині, Рівненщини, Хмельниччини, Тернопільщини — територій, які входили до складу Великої Волині. За ці роки було проведено десятки міжнародних і всеукраїнських конференцій різної тематики («Велика Волинь: минуле і сучасне», «Національні меншини Правобережжя України: історія і сучасність», «Житомирщина на зламі тисячоліть», «Історія міст і сіл Великої Волині» та ін.), які проходили в Житомирі, Луцьку, Рівному, Новоград-Волинському, Хмельницькому та багатьох інших містах регіону.

У ці ж роки М. Ю. Костриця та його колеги-краєзнавці видали низку книг, путівників, географічних нарисів. Серед них варто відзначити такі, як «Бердичів» (2000), «Малинський район» (2000), «М. М. Миклухо-Маклай і Україна» (2011) та багато інших.

Протягом кінця ХХ — початку ХХІ ст. помітним явищем стали серії та рубрики у періодичних виданнях: «Енциклопедія Житомирщини», «Історико-географічний словник Житомирщини», «Житомир крізь призму століть» та ін. Загалом М. Ю. Костриця публікував свої доробки в десяти всеукраїнських, шістнадцяти обласних, чотирнадцяти районних газетах, у дванадцяти республіканських і місцевих журналах і

альманахах. У 1991 р. він був обраний до Національної спілки журналістів України.

Особливою популярністю серед освітян користуються підручники та навчальні посібники «Географія Житомирської області» (1993), «Економічна і соціальна географія Хмельницької області» (1994), «Рідний край» (1994), «Еколого-географічний словник-довідник Житомирщини» (1996), географічний атлас «Моя мала Батьківщина», який вже декілька разів перевидавався, та багато інших. У загальному науковому доробку вченого понад 1200 позицій.

Цілковатою природною була необхідність об'єднати теоретичні та науково-методичні дослідження науковця. Саме тому у 2007 р. М. Ю. Костриця підготував і захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук з спеціальності «Історія географії» на тему «Географічне краєзнавство України: теоретико-методологічні засади, історія, практика», у якій об'єктом дослідження стало географічне краєзнавство України, а предметом — історико-географічний аналіз географічного краєзнавства України від його витоків до утвердження як наукової дисципліни.

За наукові, педагогічні, краєзнавчі досягнення М. Ю. Кострицю було обрано дійсним членом зарубіжного Українського історичного товариства імені Михайла Грушевського (штат Огайо, США), географічної секції Наукового товариства імені Шевченка у Львові. У 2010 р. діяльність М. Ю. Костриці у сфері розвитку духовності, культури, міжнаціональної та міжконфесійної злагоди була відзначена Всеукраїнською премією імені Івана Огієнка. У 2012 р. він став лауреатом Премії імені Дмитра Яворницького Національної спілки краєзнавців України.

Останні роки життя Микола Юхимович Костриця тяжко хворів, 23 квітня 2014 р. його не стало.

Т. І. Шовкопляс